

Bijlage HAVO

2021

tijdvak 1

10 mei

07.30 - 11.00 uur

Nederlands

Tekstboekje

Tekst 1 Geen prooi meer maar jager

- 1 Vrouwen zijn van oudsher veel minder crimineel en gewelddadig dan mannen. Dat verschil tussen de seksen is enorm, en houdt nog altijd stand. Toch tekent zich de laatste decennia een nieuw verschijnsel af: terwijl het algehele criminaliteitscijfer daalt, maken vrouwen een overduidelijke opmars in de criminaliteit. Er zijn meer vrouwen aan de top van misdaadorganisaties en een groeiende groep jonge meiden raakt betrokken bij criminaliteit en gebruikt geweld.
- 2 Waarom zouden vrouwen eigenlijk ook minder misdadig zijn? De algemene opvatting daarover luidt: vrouwen hebben van nature minder agressie in zich; ze zijn gericht op verbinding, gericht op hun kinderen, die ze een veilige omgeving willen bieden waar heftig gedrag niet welkom is; en vrouwen worden door de omgeving bestraft als ze 'mannelijk' gedrag vertonen. Deze argumentatie komt rechtstreeks uit de volksmond, maar is in mooie volzinnen en cijfers altijd bevestigd door wetenschappelijk onderzoek.
- 3 Daaruit komt naar voren dat mannen en vrouwen verschillen in hun emotionele huishouding en het gedrag dat daaruit voortkomt. Ook de mate waarin ze woede en agressie ervaren, is anders. Daar komt bij dat ze door hun omgeving heel anders worden behandeld. Meisjes worden beloond voor braaf spelen met een pop, jongens voor ravotten. Een meisje dat agressie toont, wordt als een monster bekeken. Maar om een beetje een goede crimineel te worden, kun je als vrouw niet thuis blijven zitten en de boel gezellig maken.
- 4 De opbouw van een misdaadcarrière begint doorgaans als parttimer met wat kruimelwerk en een uitschieter naar een inbraak. Voor veel jongens eindigt dat als ze midden twintig zijn en tegen een leuk meisje aan lopen: *bed-bad-bitch*.
- 5 De jongens die ontdekken dat criminaliteit hun in het bloed zit, gaan over tot een fulltimebaan en bouwen aan een netwerk en een specialisatie – diefstal, inbraak, ontvoering, moord.
- 6 Een heel ander soort crimineel is de persoon die zich niet kan beheersen. Die slaat iemand niet in elkaar om er geld aan te verdienen, maar omdat hij beledigd is. Hij moordt per ongeluk, omdat hij dronken was, en is bovendien rancuneus omdat zijn broer het met zijn vrouw heeft gedaan.
- 7 Deze diverse types hebben allemaal een aantal typisch mannelijke eigenschappen. Ze hebben zin om erop uit te gaan, zin om te jagen. Ze zijn agressief, roekeloos en kunnen goed tegen de onzekere uitkomst van hun gedrag. Ze hebben een hang naar spanning en kunnen daarmee omgaan. Bewijs-

drang naar andere mannen speelt een grote rol. En ze zijn in staat andere mensen te ontmenselijken, hen te haten op afroep.

8 Agressie, haat, roekeloosheid, ontmenselijking: dit zijn niet de typische eigenschappen van een meisje. Meisjes letten op de gevoelens van een ander en reageren daarop. Wie echt bezig is met kijken naar een ander mens, kan een ander minder makkelijk lichamelijk pijn doen, en daar moet je als crimineel altijd toe bereid zijn.

9 Om een vrouw bereid te vinden een ander lichamelijk letsel toe te brengen, moet je haar tot het uiterste drijven. Er moet meer op het spel staan dan geldelijke winst. Vraag het de Russen, die weten waar hun vrouwen toe in staat zijn. Oorlog is nooit ver weg in Rusland, en vrouwen hebben daarin altijd een rol gespeeld. Dikwijls de rol die we kennen – verpleging, koken, prostitutie – maar ook legertaken als dat moest. Tijdens de Tweede Wereldoorlog ontstond een groot tekort aan mannen. Een miljoen Russinnen vocht mee. Een deel van hen werd opgeleid tot sluipschutter, en schamper ontvangen door hun bataljon. Tot ze aan de slag gingen. Iedere Duitser die in het vizier van de Russische vrouw en haar geweer kwam, was kansloos.

10 In het prachtige *De oorlog heeft geen vrouwengezicht* (1985) van Nobelprijswinnaar Svetlana Alexijevitsj vertelt een van deze vrouwen dat ze in het leger besloot te gaan nadat de Duitsers haar moeder en zusje op de brandstapel

hadden gezet: 'Krijgsgevangenen namen we mee naar ons onderdeel. Ze werden niet gefusilleerd, die dood was te licht; we staken ze met spiesen, als varkens, en hakten hen in stukken.' Na het slachten zochten de dames elkaar weer op en fatsoeneerden ze hun nagels en haren. De ontberingen op het slagveld daargelaten, ze bleven vrouw.

11 Raak vrouwen in hun diepste bezit – hun land, hun kind, hun ouders, hun man – dan ontwaakt er geduchte wraaklust die heel precies wordt uitgevoerd. Dat krijg je ervan.

12 Uit oorlogsverhalen blijkt het verschil tussen mannen en vrouwen in de aanloop naar geweld heel duidelijk. Mannen stappen zo een oorlog in, dat zien ze als heroïsch. Vrouwen verbinden oorlog aan dood en ellende. Dit verschil kun je vertalen naar crimineel gedrag. Daar waar mannen van het ene op het andere moment kunnen overgaan tot actie, moet een vrouw zichzelf overreden. Een man kan in een vlaag van onvoorstelbare woede een ander naar de strot vliegen en doden. Een vrouw zal haar woede langzaam opbouwen. Ze zal van alles doen om de woede te kalmeren, om die uit te bannen. Jaren kan ze daarmee bezig zijn. Maar als dan eindelijk is besloten dat het genoeg is, is de reactie ook een uitgekookte. De woede wordt omgezet in een actieplan, waarbij aan alles is gedacht. Vandaar ook dat vrouwen die eenmaal iemand willen vermoorden, daar doorgaans uitstekend in slagen.

13 Layla, een kleine vrouw van veertig, vertelt daarover in het boek *Vrouwen achter tralies* (2014) van Hugo Arlman en John Peters: 'Een moeilijke relatie had ik met de vader van mijn twee kinderen. Uitschelden, haren trekken, schoppen, schreeuwen, slaan. Alles eigenlijk. Op een gegeven moment was de relatie zo slecht. Na al die jaren was het uitgelopen op een "hij-of-ik-moment". Ik heb vier kogels op hem afgeschoten.' Vrouwen kunnen zichzelf dus aanzetten tot misdadige handelingen, maar nog altijd zijn ze er niet dol op.

14 De vraag blijft: vanwaar die stijging? Aanleg kan zich na geboorte en jeugd nog heel flexibel ontwikkelen. Eeuwenlang zijn zogeheten typisch vrouwelijke eigenschappen gecultiveerd in de opvoeding en de maatschappij. Een lief meisje werd altijd beloond voor haar lief zijn. Maar wat gebeurt er met lief zijn als je er niet voor wordt beloond? Of als je om je heen ziet dat vrouwen status en financiële macht bereiken door juist *niet* lief te zijn?

15 Want het zal niemand zijn ontgaan: vrouwen zijn opeens overal waar eerst (bijna) alleen mannen waren. In de top van het bedrijfsleven, als minister of leider van een land, als chauffeur, als nieuwslezer, als metselaar. Ze zijn de huiskamer uit gekomen en op pad gegaan. En ze stellen zich vragen. Waarom is de man dominant? Wat geeft hem dat recht? Waarom is de man het uitgangspunt, het beginpunt en het referentiekader? De vanzelfsprekende dominantie van de man wordt niet langer geaccepteerd.

16 Natuurlijk, eeuwen in de achterkamer zitten poets je niet in een paar decennia weg, en er zijn nog weinig vrouwenschouders voor andere vrouwen om op te staan. Maar #MeToo heeft een versnelling aangebracht in dit proces. Aangerande of verkrachte vrouwen komen nu sneller in actie. Ze doen aangifte, ze zetten hun ervaringen online en kunnen dankzij nieuwe technologische mogelijkheden de dader soms zelf opsporen als de politie hen in de steek laat. Ze gaan op jacht.

17 Het publiek gaat ook niet meer akkoord met willoos slachtofferschap. Daar waar vrouwen eerst in het belang van de gemeenschap, de familie en zichzelf hun mond hielden als hun iets overkwam, kunnen zij nu naar buiten treden zonder met pek en veren te worden besmeurd. Wat opvalt: ze worden ervoor beloond.

18 Vrouwen krijgen tegenwoordig steeds vaker de publieke opinie mee als ze zich krachtig, stoer of moedig gedragen. Hoe groter die

beloning is, hoe meer het zich zal verankeren in het gedrag en in de emotionele huishouding van vrouwen. Jonge meisjes zien andere rolmodellen dan vroeger. Zij worden nu van jongs af aan gestimuleerd zich als stevige persoonlijkheden te ontwikkelen en geacht voor zichzelf te zorgen en op te komen. Klaar met lief zijn, met de prooi zijn van een man, van een familie of een cultuur.

19 En er is nog een onmetelijk groot teken aan de wand, een niet te onderschatten voorspeller van de toekomst: fictie. Daarin worden maatschappelijke veranderingen aangejaagd en zien vrouwen de weg vrij voor een nieuwe werkelijkheid. Een werkelijkheid waarin vrouwen zich op elk gebied de macht toe-eigenen. Dit blijkt duidelijk uit bad-ass films met criminele vrouwen in de hoofdrol.

20 We zijn klaar voor een voorspelling. Vrouwen gedragen zich

heel anders dan een eeuw geleden. Ze leren nieuw gedrag aan, waardoor ze zich ook anders gaan voelen en zich anders verhouden tot hun omgeving. Dit maakt de weg vrij om mee te doen in domeinen die ooit voorbehouden waren aan mannen. Dat proces is ingezet en zet door. Waarom zou dat niet doorzetten in de criminaliteit?

21 Als we de fictie mogen geloven (en dat doe ik): als vrouwen ophouden met die parttime baantjes van ze – crimineel ben je namelijk fulltime, als de daling van het aantal criminele mannen doorzet, als vrouwen steeds vaker financieel onafhankelijk willen zijn, als vrouwen elkaar blijven steunen in onafhankelijk gedrag, als het vrouwenvoetbal exemplarisch is, als vrouwen het om wat dan ook, gewoon niet meer pikken, dan komen er meer, steeds meer gevaarlijke vrouwen.

Naar: Justine le Clercq in Vrij Nederland, juni 2018

Justine le Clercq is schrijfster, bestuursvoorzitter van bordeel 'My Red Light', ex-crimineel en docent sociale wetenschappen.

Tekst 2 Generatie lange tenen

- 1 We leven in een tijd waarin iedereen af en toe gillend gek wordt van alle prikkels, drukte, *alerts* en sociale media. Maar voor *snowflakes* lijkt het extra moeilijk recht op te blijven staan, zowel thuis als op het werk. *Snowflakes*, zeg je?
- 2 Ik duik eens in de term 'sneeuwvlokje', want ik heb werkelijk geen idee waar die eigenlijk vandaan komt. Hij blijkt te zijn ontstaan in de Verenigde Staten. Ouders koesterden hun kroost als sneeuwvlokjes: de kinderen van de huidige generatie zijn allemaal prachtig en uniek, maar fragiel.
- 3 Eerst werd nog het woord 'generatie' voor 'sneeuwvlokje' geplakt. Daarna werd 'sneeuwvlokje' een op zichzelf staande politieke belediging, veelal afkomstig van de meer rechts georiënteerde mensen. Tot ongenoegen van de sneeuwvlokjes zelf, want de term is kwetsend. Uiteraard. De term werd pas echt bekend toen studenten van de prestigieuze Yale Universiteit ruzie kregen met faculteitsmedewerkers over Halloween. De studenten vonden dat de universiteit bepaalde Halloweenkostuums die als beledigend zouden kunnen worden ervaren (denk: indianen-tooi, tulband) moest verbieden, en dat vond de universiteit onzin. Een gigantische rel ontstond, met hysterisch schreeuwende studenten die zich 'niet meer veilig voelden'.
- 4 Professoren van Cambridge, Oxford en het eerdergenoemde Yale benoemden als eerste de karakteristieken van deze generatie. Zij zeiden dat het hun opviel dat de sneeuwvlokjes heel gevoelig reageren op meningen die anders zijn dan die van henzelf en dat ze ongelooflijk vatbaar zijn voor kritiek of klachten. Ook kunnen ze niet omgaan met frustratie en zijn bovendien nauwelijks weerbaar.
- 5 Vorig jaar verscheen een 22-jarige blogger, pardon: *social media influencer* (haar woorden), met iets van 150.000 volgers op haar diverse kanalen, huilend in een van haar eigen filmpjes. Ze was woevend, verdrietig en tot op het bot gekwetst door een hoteleigenaar die haar geen gratis hotelovernachting wilde geven in ruil voor wat online reclame. Sterker: de hotelmeneer had lekker gemeen haar bedelmaitje op Facebook geknald en in het openbaar beantwoord (het antwoord was: nee, ze mocht niet voor nop komen logeren). Het arme kind schreeuwde moord en brand, en snapte niet waarom ze zó voor schut werd gezet en zó gemeen werd behandeld.
- 6 In mijn ogen is het observeren van sneeuwvlokjes een van de hoogste vormen van entertainment. Een kennis van mij heeft een vriendin die op de tweede dag van haar nieuwe baan om een promotie vroeg bij haar baas. Toen hij niet akkoord ging met de door haar

voorgestelde *career move*, ging ze klagen bij het hoofd Personeelszaken. Sorry, maar ik vind dat dus om te gieren zo grappig. Net als dat verhaal over de studente die de hogeschool aanklaagde omdat haar eis om toetsen in een aparte ruimte te mogen maken geen gehoor had gekregen. Andere mensen om haar heen leverden te veel prikkels op en daar werd ze angstig van. Door al de stress die de weigering van de hogeschool haar opleverde, had ze een tussenjaar moeten inlassen en dus een jaar gemist waarin ze inkomsten had kunnen hebben. Rotschool.

7 Claire Fox, een Britse auteur, beschreef het incident in 2016 in haar boek *I find that offensive!* Zij is van mening dat sneeuwvlokjes zijn ontstaan door de veranderde manier van opvoeden die ouders de laatste jaren hanteren; vroeger werden kinderen vanzelf veel weerbaarder en veerkrachtiger gemaakt. Nu zitten ouders bovenop hun kinderen en vinden alles wat ze doen, briljant en perfect.

8 Psychologe Jennifer Delgado stortte zich ook op het gedrag van deze generatie en denkt net als schrijfster Fox dat ouders de ver-

oorzakers zijn van die hypergevoeligheid. Zij zegt dat de ouders van de sneeuwvlokjes grote opvoedkundige missers hebben gemaakt. Ten eerste hebben ze hun kinderen extreem beschermend opgevoed. Natuurlijk moet je je kind beschermen, zegt Delgado, maar als je als ouder alle problemen voor je kind oplost en de weg helemaal glad maakt voor hen, creëer je volwassenen die de echte wereld totaal niet aankunnen.

9 Een andere kenmerkende fout in de opvoeding die sneeuwvlokjes hebben genoten, is de overdreven perceptie van het 'zelf' (lees: dat zij het centrum van het universum zijn). Ouders hebben er bij kinderen van deze generatie consequent ingeramd dat ze speciaal en uniek zijn, en hoe dan ook altijd wel succes zullen krijgen.

10 Veel deskundigen zijn niet blij met de term sneeuwvlokje. We kunnen er wel grappen over maken, maar het is en blijft een stigma, zeggen ze, en stigma's kunnen zorgen voor stress en angst. En dat is iets waar deze generatie niet zo goed tegen kan, dat hadden we al een beetje vastgesteld.

- 11 Tja, je kunt de benaming wel weghalen, maar de meeste deskundigen zijn het er wel over eens dat de generatie die in de jaren na de millenniumwisseling op de middelbare school zat, extreem gevoelig is.
- 12 Sommige psychologen denken dat het op de lange termijn helemaal niet zo fijn is om in het leven te staan als sneeuwvlokjes. De angst en onzekerheid die zij voelen, plus – zoals eerder gezegd – het label dat ze opgeplakt krijgen, kunnen later voor mentale problemen zorgen. Je ziet nu al dat het aantal mensen met een psychische aandoening aan het stijgen is, zeggen ze.
- 13 Als ze er uiteindelijk achter komen dat iederéén uniek is en ze wel degelijk keihard moeten werken om te krijgen wat ze willen, kan de wereld vijandig en dreigend overkomen. Dit kan leiden tot slachtoffergedrag.
- 14 Ook kunnen die beschermde jeugd en de te hoge 'zelfdunk' ervoor zorgen dat deze *millennials* vaak de kleinste negatieve puntjes opblazen tot catastrofes oftewel veelvuldig de neiging hebben van een mug een olifant te maken.
- 15 Dat deden ook de studenten van een openbare universiteit in Engeland die woest waren op het Mexicaanse restaurant dat sombrero's uitdeelde aan gasten: dat was 'culturele toe-eigening'. Die term is overigens door veel sneeuwvlokjes omarmd. Je mag op een verkleedfeestje geen hoelakje aantrekken als je niet zelf oorspronkelijk uit Hawaï komt.
- 16 Op Engelse universiteiten hebben de *snowflakes* nu bedacht hoe er met hen omgegaan moet worden. In het kader van 'trauma-beheersing', hebben studenten op Cambridge het voor elkaar gekregen dat ze een *trigger warning* krijgen voordat de stukken van Shakespeare worden behandeld – van al die vnzige seks en dat geweld zou je weleens een traumatje kunnen oplopen.
- 17 Aan het University College in Londen mogen studenten archeologie de les uitlopen als ze van streek raken door de aanblik van oude botten. Rechtenstudenten van Oxford krijgen eveneens *trigger warnings* als ze juridische zaken gaan behandelen waar ze ontdaan van zouden kunnen raken. En voorlopig hoogtepunt: de studenten in Manchester die er een wet doorheen duwden waarin staat dat er bij voorstellingen niet meer geklapt mag worden – applaus komt natuurlijk veel te hard binnen bij mensen met een zintuiglijk defect of een angststoornis.
- 18 Er is nog een andere manier om de problemen van en met de sneeuwvlokjes te beperken. In Engeland en Amerika strijden de studentenbonden voor zogeheten *safe spaces*: plekken waar iedereen het met je eens moet zijn en waar het verboden is kritiek te leveren of met anderen in discussie te gaan. Bevind je je niet in een *safe space*, dan moet je je afwijkende mening ogenblikkelijk terugnemen en je excuses aanbieden

aan het gekrenkte sneeuwvlokje, zegt Claire Fox. Dat is zo ongeveer de enige manier om met deze generatie om te gaan.

19 Ik ken een heel bekende *influencer* (eind twintig, circa 100.000 volgers op Instagram) voor wie heel Insta een *safe space* is. Alle kritische commentaren op haar posts deletet ze gewoon meteen, viel me op. En als je iets écht negatiefs zegt, blokkeert ze je. Ze is de opper-sneeuwvlok: delicaat en niet in staat ook maar de minste kritiek te ontvangen – ook al is die af en toe best opbouwend of goed beargumenteerd.

20 Hoe de volgende generatie zal zijn, weet niemand. Op dit moment stormen ouders nog steeds woest de school binnen als de problemen van hun kinderen moeten worden opgelost. Het kan dus haast niet anders dan dat die jonge kinderen sneeuwvlokjes in wording zijn. Hoe zullen die sneeuwvlokjes later zelf zijn als ouders? Gaan die samen met hun o zo gevoelige kinderen in een hoekje zitten huilen als er iets mis gaat? Als ze willen dat het in de toekomst anders gaat, zullen de sneeuwvlokjes zelf hun kinderen anders moeten gaan opvoeden. Maar ja, wie durft dat tegen hen te zeggen?

Naar: Suus Ruis, Viva, mei 2019